

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie zielonej księgi „Prawo autorskie w gospodarce opartej na wiedzy”

COM(2008) 466 wersja ostateczna

(2009/C 228/08)

Dnia 16 lipca 2008 r. Komisja, działając na podstawie art. 262 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, postanowiła zasięgnąć opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie

„zielonej księgi »Prawo autorskie w gospodarce opartej na wiedzy«”

Sekcja Jednolitego Rynku, Produkcji i Konsumpcji, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię 11 marca 2009 r. Sprawozdawcą był Daniel RETUREAU.

Na 452. sesji plenarnej w dniach 24 – 25 marca 2009 r. (posiedzenie z 24 marca) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny stosunkiem głosów 173 do 6 – 2 osoby wstrzymały się od głosu – przyjęła następującą opinię:

1. Wstęp

1.1 Celem przedmiotowej zielonej księgi jest omówienie najlepszych sposobów rozpowszechniania w środowisku online wiedzy związanej z badaniami, nauką i edukacją oraz próba uzyskania odpowiedzi na pewne problemy związane z rolą prawa autorskiego w społeczeństwie opartym na wiedzy.

1.2 Pod pojęciem „prawo autorskie” rozumiemy prawa autorskie i prawa pokrewne, czyli pojęcia, które rozwinęły się z klasycznej koncepcji „własności literackiej i artystycznej”⁽¹⁾. Jest ono objęte ochroną sprawowaną przez szereg organizacji międzynarodowych i dzięki licznym konwencjom, jak np. konwencja berneńska administrowana przez WIPO⁽²⁾ i porozumienia w sprawie handlowych aspektów własności intelektualnej tzw. TRIPS, w ramach WTO.

1.3 Zielona księga składa się z dwóch części i jest poświęcona ogólnym zagadnieniom związanym z wyjątkami od wyłącznych praw właścicieli do praw autorskich i praw pokrewnych. W drugiej części zielonej księgi omawiane są kwestie dotyczące wyjątków i ograniczeń, które mają największe znaczenie dla rozpowszechniania wiedzy, i rozważana jest możliwość dostosowania tych wyjątków do ery przekazu cyfrowego.

1.4 Przypadki ograniczeń prawa autorskiego i wyjątków od tego prawa przewidziane w porozumieniu TRIPS mają bardzo wąską interpretację.

1.5 W ramach przeglądu jednolitego rynku⁽³⁾, Komisja zwróciła uwagę na konieczność propagowania swobodnego przepływu wiedzy i innowacji. Komitet popiera ten kierunek działania, który jest niezbędny dla przyszłego rozszerzenia strategii lizbońskiej.

⁽¹⁾ Wskutek rozszerzenia jej na nowe dziedziny i przedmioty twórczości intelektualnej.

⁽²⁾ Światowa Organizacja Własności Intelektualnej.

⁽³⁾ „Jednolity rynek Europy XXI wieku”, COM(2007) 724 wersja ostateczna z 20.11.2007.

1.6 Dziewięć dyrektyw dotyczy praw autorskich i praw pokrewnych⁽⁴⁾. Twórcy oprogramowań zaliczani są do kategorii autorów dzieł literackich i artystycznych, jednak w prawie pozytywnym, jak w praktyce, prawa te są bardziej ograniczone, niż „klasyczne prawa autorskie”.

2. Problematyka ogólna

2.1 Zamysł stojący za dyrektywą w sprawie harmonizacji pewnych aspektów prawa autorskiego i praw pokrewnych w społeczeństwie informacyjnym (tzw. PAPPsi) polega na zapewnieniu maksymalnej ochrony autorów. Zdaniem Komisji powinien on być możliwy do pełnej realizacji w epoce cyfrowej, kiedy to możliwa jest digitalizacja i natychmiastowy przekaz dzieł literackich i artystycznych, opracowań technicznych i naukowych oraz dzieł utrwalonych przez oprogramowania, a podmioty korzystające z tych praw uważają, że osiągają jedynie nieznaczne dochody z udostępniania swoich dzieł w internecie.

2.2 Wspólnotowy wykaz wyjątków zawiera obecnie jeden wyjątek obowiązkowy oraz dwadzieścia wyjątków dobrowolnych; państwa członkowskie mają swobodę we wdrażaniu wyjątków dobrowolnych, co zdaniem Komitetu stanowi dużą przeszkodę dla rzeczywistej harmonizacji wyjątków uzasadnionych w gospodarce opartej na wiedzy, wykorzystującej technologie stale rozwijane w epoce cyfrowej. Jednakże ze względu na to, że wykaz jest zamknięty, państwa członkowskie nie mogą go powiększać o kolejne wyjątki. Ponadto w przypadku „weryfikacji przeprowadzanej w trzech etapach”, opracowanej przez WTO i WIPO zakres ograniczeń podlega trzem warunkom: są one stosowane tylko w niektórych szczególnych przypadkach (na przykład w odniesieniu do użytkowników niewidomych), nie naruszają normalnego wykorzystania utworu, ani nie powodują nieuzasadnionej szkody dla prawnie uzasadnionych interesów właścicieli praw autorskich.

⁽⁴⁾ Niektóre z nich dotyczą prawa ad hoc, jak np. prawa twórców baz danych i obieguw elektronicznych.

2.3 Komitet jest zdania, że postanowienia te przyczyniają się do osiągnięcia pewnej formy harmonizacji; niemniej system oparty na obowiązującym dobrowolnie wykazie zamkniętym, dającym możliwość zawężenia zasięgu obowiązywania zastosowanych wyjątków w razie potrzeby, przysparza bardziej dotkliwych problemów związanych z ich wdrożeniem i kontrolą w przypadku rozpowszechniania w środowisku online (zwłaszcza satelitarnego).

2.4 Należałoby zastosować bardziej kategoryczne podejście do wykazu, związane z celami społeczeństwa opartego na wiedzy oraz celami zwalczania wszelkich form dyskryminacji, gdyż cel harmonizacji nie został osiągnięty i nadal występuje jeszcze zbyt wiele wyjątków.

2.5 Interes ekonomiczny dotyczy głównie rozrywki, pewnych form kultury oraz zabaw i gier, a nie wiedzy samej w sobie. Mimo to nie byłoby właściwe ustanowienie zbyt wyraźnej linii podziału pomiędzy różnymi kategoriami treści, z wykluczeniem oczywiście treści pornograficznych lub niebezpiecznych dla młodych odbiorców.

2.6 Wyjątki te powinny odnosić się do wszystkich rodzajów niepełnosprawności, które ograniczają możliwości korzystania z treści multimedialnych dostępnych w internecie, do nauczania na wszystkich poziomach, w tym do kształcenia ustawicznego oraz do uniwersytetów trzeciego wieku, publicznych czytelni i mediotek, bibliotek uniwersyteckich, do osób przebywających przez długi okres w szpitalu lub więźniów poddawanych rehabilitacji, do naukowców pracujących w sektorze publicznym i prywatnym, na podstawie specyficznych ustaleń z bibliotekami i wyspecjalizowanymi centrami dokumentacyjnymi. Korzystający z wyjątków powinni mieć możliwość odwoływania się w przypadkach, gdy nie mają dostępu, gdy mają z nim problemy; niemniej wraz z rozszerzeniem zakresu wyjątków, powinno się wprowadzić nowe rodzaje rekompensaty, przysługujące przynajmniej pierwotnym podmiotom prawa autorskiego⁽¹⁾, jak ma to miejsce w przypadku opłaty za kopie prywatne.

2.7 Ewentualne opłaty powinny być pobierane przez upoważnione organizacje zbiorowego zarządzania, zajmujące się pobieraniem opłat i rozdziałem rekompensat zgodnie z kluczami podziału, które można dostosowywać w zależności od utrzymanych kategorii obowiązkowych wyjątków.

2.8 Należy prowadzić konsultacje i negocjacje pomiędzy przedstawicielami różnych zainteresowanych stron, od etapu produkcji po korzystanie z dzieł. Jednakże Komitet jest zdania, że o ile na pierwszym etapie Komisja mogłaby sformułować wytyczne, wskazane byłoby następnie ustanowienie wspólnoto-

wych „wzorów licencji” minimalnych, które zainteresowane strony mogłyby dostosować na szczeblu krajowym.

2.9 Pośrednictwo bibliotek publicznych, uniwersytetów, ośrodków dokumentacji i badań naukowych, jak i kontrola ze strony organizacji zbiorowego zarządzania zdaniem Komitetu w wystarczającym stopniu odpowiadają kryteriom (być może zbyt ograniczającym i zbyt surowo interpretowanym) wprowadzonym przez TRIPS, które nie uwzględniają ani potrzeb społeczeństwa opartego na wiedzy ani nadzwyczajnego rozwoju wykorzystania internetu, zwłaszcza w dziedzinach edukacji, kształcenia i wymiany informacji między naukowcami i badaczami.

2.10 Szereg utworów o charakterze edukacyjnym, naukowym czy technicznym jest już dostępnych w internecie na warunkach licencji „light”, takich jak GPL⁽²⁾ lub licencji „creative common” odnoszącej się do dzieł literackich i artystycznych. Powinno się propagować stosowanie tych licencji oraz tworzenie treści użytecznych dla społeczeństwa opartego na wiedzy⁽³⁾, za pomocą zaproszeń do składania ofert lub też poprzez wsparcie dla instytucji tworzących treści naukowe i techniczne oraz oprogramowanie dzięki zastosowaniu licencji⁽⁴⁾ tego typu.

3. Wyjątki: specyficzne problemy

3.1 W zielonej księdze szczególną uwagę poświęcono wyjątkom najbardziej przyczyniającym się do szerszenia wiedzy, takim jak te na korzyść bibliotek lub archiwów, zezwolenia na rozpowszechnianie utworów w celach edukacyjnych lub badawczych, wyjątki na korzyść osób niepełnosprawnych i ewentualnie z pożytkiem dla treści tworzonych przez użytkownika.

3.2 Digitalizacja zasobów zgromadzonych w bibliotekach i archiwach do celów zachowania i ochrony oryginalnych dokumentów, czasem unikatów, oraz w celu komunikacji w środowisku online, szybko się rozwija, o czym świadczy inicjatywa stworzenia wspólnotowej biblioteki cyfrowej o nazwie Europeana.

3.3 Skala oraz zakres warunków digitalizacji i udostępniania dzieł w poszczególnych krajach jest bardzo różny, a w niektórych przypadkach, zdaniem Komitetu, warunki te są zbyt restrykcyjne. Dyrektywa przewiduje wyjątek od prawa zwielokrotniania jedynie w odniesieniu do konsultacji przeprowadzanej w celach badawczych i możliwość ograniczonego zachowywania utworów nie dla celów komercyjnych. Przewidziana jest ścisła weryfikacja przeprowadzana w trzech etapach, ale można ją złagodzić, zwłaszcza jeśli ustanowione zostaną opłaty na rzecz autorów, nawet ryczałtowe.

(¹) Autorzy jako osoby, które same lub za pośrednictwem osób trzecich opracowały koncepcję dzieła lub je stworzyły.

(²) General public licence, mająca zastosowanie głównie do oprogramowania open source.

(³) Patrz opinia Komitetu „Współpraca i transfer wiedzy między ośrodkami badawczymi, przemysłem i MŚP istotnym warunkiem innowacji”, CESE 330/2009.

(⁴) Wiele liczących się przedsiębiorstw prywatnych aktywnie przyczynia się do finansowania takiej wytwórczości w ramach licencji wolnych lub szczególnych, gdyż widzą w niej korzystne źródło innowacji.

3.4 Przypadkami granicznymi powinny być przede wszystkim ochrona dzieł najbardziej delikatnych lub unikatowych, wykazy utworów zalecanych dla uczniów i studentów, przy czym nauczanie początkowe i kształcenie ustawiczne mogłyby zostać uznane za leżące w szczególnym interesie krajowym. Możliwe powinno być ograniczenie ich wyboru do formatów plików informatycznych spełniających uznaną normę międzynarodową ISO oraz kompatybilnych z większością istniejących formatów „otwartych” lub „chronionych prawem autorskim” (1).

3.5 Liczba kopii powinna być ustalana w zależności od liczby uprawnionych użytkowników oraz zgodnie z ustalonymi potrzebami dotyczącymi zachowania dzieła (2).

3.6 Kwestia udostępniania w sieci wiąże się ze szczególnymi problemami, które wymagają wprowadzenia dodatkowych gwarancji, że adresaci nie będą rozpowszechniać udostępnionych treści. Niektórzy z nich mogliby opłacać koszty licencji i usługi (3).

3.7 Należałoby przewidzieć wprowadzenie zmian w dyrektywie, aby umożliwić wypożyczanie utworów online w celach badawczych i edukacyjnych, w warunkach odpowiednio określonych prawnie i pod kątem technicznym. Wybrana procedura oraz obowiązek pełnego zrozumienia warunków licencji specjalnej, jak i szczególnych warunków dotyczących wypożyczania online, powinny przyczynić się do edukacji w duchu poszanowania praw autorskich, zwłaszcza wśród młodzieży. Komitet zawsze zalecał kształcenie w zakresie poszanowania twórczości intelektualnej, gdyż stanowi ono podstawowy składnik etyczny gospodarki opartej na wiedzy.

4. Dzieła osierocone

4.1 Dzieła osierocone stanowią ważny kapitał dla twórczości.

4.2 Komitet jest zdania, że w zielonej księdze postawiono właściwe pytania oraz zaproponowano nadzwyczaj pozytywne, konkretne kierunki rozwiązań. Po przeprowadzeniu odpowiednio dokładnych badań, można by regularnie publikować listy dzieł osieroconych. Jeśli żaden posiadacz praw autorskich nie zgłosi się w określonym terminie utwór nie znajdzie się w domenie publicznej, lecz zostanie objęty systemem odpowiedniej ochrony praw autorskich, na wypadek gdyby posiadacz praw jednak się odnalazł. Wybór systemu licencji mógłby być wzorowany na doświadczeniach duńskich i węgierskich, lecz w opinii Komitetu na uwagę i pierwszeństwo zasługuje z pewnością wzór licencji europejskiej.

4.3 Komitet jest zdania, że przyjęcie odrębnej dyrektywy poświęconej dziełom osieroconym nie jest konieczne. Zarządzanie takimi utworami nie wiąże się z koniecznością wprowadzenia nowych wyjątków do praw autorskich, lecz ze szczegól-

nymi metodami zarządzania licencjami w ramach systemu prawnego dotyczącego praw autorskich. W opinii Komitetu odpowiednim instrumentem byłoby stworzenie nowego rozdziału w obowiązującej dyrektywie.

4.4 Komisja mogłaby okresowo publikować i uaktualniać wykaz instytucji odpowiedzialnych za zarządzanie działami osieroconymi, a po pięcioletnim lub dziesięcioletnim okresie próbnym można by rozważyć możliwość przeprowadzenia przeglądu, w tym opublikować sprawozdanie oraz statystyki.

5. Wyjątek na rzecz osób niepełnosprawnych

5.1 Komitet oczekuje mniej restrykcyjnego podejścia do charakteru niepełnosprawności oraz trudności w dostępie do utworów, niż to przeważające obecnie w licznych krajach europejskich, ponieważ poza trudnościami z dostępem do utworów w przypadku różnych rodzajów niepełnosprawności, dochody osób niepełnosprawnych są zazwyczaj niskie, co stwarza bezsporne przeszkody natury ekonomicznej, nie do zaakceptowania w kategoriach społecznych, dotyczące dostępu do informacji, edukacji i kultury.

5.2 Zaangażowanie stowarzyszeń osób niepełnosprawnych powinno pomóc w przeformułowaniu wyjątków odnoszących się do różnych rodzajów niepełnosprawności. Stowarzyszenia takie mogłyby również zostać włączone w zarządzanie specjalnymi terminalami, a także mogłyby zapewnić przeszkolony personel, który w najcięższych przypadkach pomagałby osobom niepełnosprawnym. Pomoc taka byłaby finansowana z prywatnych darowizn oraz z subwencji publicznych na rzecz stowarzyszeń. Stowarzyszenia, na tych samych zasadach lub we współpracy z akredytowanymi bibliotekami czy muzeami, mogłyby negocjować z przedstawicielami autorów warunki korzystania z ich utworów, oferując gwarancje przestrzegania praw autorskich. W opinii Komitetu powinno się przewidzieć rozszerzenie wyjątków na bazy danych, gdyż w przeciwnym wypadku dostęp do publikacji o charakterze referencyjnym, jak encyklopedie czy słowniki, mógłby zostać utrudniony. Stąd też należy dokonać przeglądu dyrektywy dotyczącej baz danych z uwagi na omówione powyżej względy edukacyjne i dotyczące dostępu do wiedzy, jak też mając na uwadze umożliwienie dostępu osobom niepełnosprawnym.

5.3 Rola stowarzyszeń mogłaby zatem obejmować również edukowanie w zakresie przestrzegania licencji na użytkowanie utworów. Także w tym wypadku użytkownicy muszą być świadomi, że przestrzeganie prawa autorskiego jest niezbędnym warunkiem kontynuacji działalności twórczej. Niemniej jednak obarczanie osób niepełnosprawnych opłatami za licencje i terminale wydaje się niesprawiedliwe; konieczne jest ustanowienie wyjątku dla wszystkich przypadków niepełnosprawności powodujących problemy w dostępie do utworów. Koszty te powinny ponosić podmioty publiczne, których obowiązkiem byłoby gwarantowanie użytkownikom niepełnosprawnym dostępu do utworów, w tym do baz danych i oprogramowania. Powinno się odpowiednio dostosować prawodawstwo w dziedzinie baz danych (4).

(1) Każdy plik powinien być oznaczony „znakami wodnymi”, odsyłającym do załączonej obowiązkowo informacji na temat licencji i ograniczeń w korzystaniu przez dokładnie określonych użytkowników.

(2) Na przykład jeden egzemplarz powinien znajdować się na miejscu, drugi w innej podobnej instytucji (umowa wzajemna o zachowywaniu egzemplarzy), a kolejny na serwerze cyfrowym.

(3) Na przykład za opracowanie zbiorów dokumentów dla naukowców w poszczególnych dziedzinach lub też na użytek laboratoriów czy innych przedsiębiorstw.

(4) Tak aby obejmowało również bazy oryginalne i bazy „sui generis” (słowniki, encyklopedie itp.).

5.4 A zatem główne biblioteki publiczne i muzea mogłyby zostać zobowiązane do udostępniania dzieł w określonej formie, dostosowanej do rodzaju niepełnosprawności, na koszt organu odpowiedzialnego za kulturę na szczeblu regionalnym lub krajowym. Tego rodzaju polityka realizowałaby obowiązek walki z wszelkimi formami dyskryminacji oraz obowiązek zapewniania równości obywateli.

5.5 Przewidziany dyrektywą wyjątek dotyczący celów dydaktycznych i badawczych jest stosowany w sposób nadmiernie restrykcyjny; należałoby rozszerzyć jego zakres, bez wpływu na weryfikację WTO, przez wskazanie w dokumencie źródła i autora, jak też ograniczeń dotyczących korzystania z utworu i informacji o zakazie nielegalnego kopiowania.

5.6 System obowiązkowych licencji mógłby dotyczyć wypożyczania utworów online w celach dydaktycznych i badawczych, na podstawie wzoru umowy pomiędzy stroną udostępniającą oraz uprawnionymi organizacjami zbiorowego zarządzania.

5.7 Wyjątkiem powinny zostać objęte zarówno części utworu wybranego przez kompetentne osoby o przygotowaniu pedagogicznym, jak też utwory w całości; kryterium powinny być przede wszystkim względy dydaktyczne. Taki przepis wzmacniałby pewność prawa, nie osłabiając zasięgu obowiązywania prawa wielokrotniania. Dzięki większej harmonizacji, w transeuropejskim kontekście edukacyjnym będzie można uniknąć sytuacji, w której działanie legalne w jednym państwie członkowskim może być uznawane za naruszenie prawa autorskiego w innym.

5.8 W nauczaniu na odległość konieczne jest, by kopie (materiały dydaktyczne) mogły być używane w domach zwłaszcza studentów, a także obywateli europejskich przebywających w krajach trzecich.

6. Treści tworzone przez użytkowników

6.1 Kwestia ta jest coraz bardziej aktualna, zwłaszcza w kontekście środowiska Web 2.0⁽¹⁾. Przepisy prawa auto-

rskiego bądź alternatywny rodzaj licencji zaproponowany przez początkowego autora można zatem przekształcać lub rozwijać, bez uznawania takiej działalności za naruszenie prawa autorskiego.

6.2 W przypadku takich inicjatyw, jak encyklopedie współtworzone przez użytkowników, najłatwiej byłoby ustanowić odpowiedni wzór licencji, jak licencje creative commons czy wikipedii, oraz ustanowić, że moderowaniem wpisów zajmuje się ich początkowy autor, przed dodawaniem lub zmianą treści, jednocześnie dbając o różnorodność pomysłów.

6.3 W tych konkretnych przypadkach widać, że internet nie stwarza warunków łatwego współlistnienia z prawem autorskim.

6.4 Wynagradzanie autorów, których dzieła są rozpowszechniane w internecie, rzadziej polega na wypłacaniu im wynagrodzeń z tytułu bezpośrednich licencji, niż na pośrednich dochodach czerpanych raczej z reklam, niż z abonamentów. Choć system abonamentów jest także rozwijany, model biznesowy internetu odwołuje się do rozwiązań niekonwencjonalnych w zakresie rozpowszechniania polegających na digitalizacji i transmisji cyfrowej. Z tego punktu widzenia wciąż znajdujemy się na etapie przejściowym poszukiwania nowych sposobów wynagradzania⁽²⁾. Koszty produkcji i transmisji dzieł w formie cyfrowej są bez porównania niższe od wysokich kosztów sprzedaży nośników materialnych.

6.5 Należy znaleźć właściwą równowagę między nowymi formami rozpowszechniania, technologiami powielania, potrzebami społeczeństwa opartego na wiedzy i prawami autorskimi. Nie zaistnieje ona w wyniku masowego stosowania jedynie środków represji skierowanych głównie przeciwko grupie wiekowej, która już jest stygmatyzowana jako grupa przestępcza, podczas gdy brak jest prawodawstwa i poszukiwania nowych form wynagradzania autorów. Ze względu na znaczenie i tempo rozwoju technologicznego sprawą pilną jest doprowadzenie do zmian w obecnych ograniczeniach.

Bruksela, 24 marca 2009 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Mario SEPI

⁽¹⁾ Pojęcie Web 2.0 obejmuje interfejsy umożliwiające internautom jednoczesne ingerowanie w treść stron i wchodzenie w kontakt z innymi użytkownikami, dzięki czemu Web 2.0 jest zarazem środowiskiem interaktywnym, jak i społecznościowym.

⁽²⁾ Jak inicjatywy podejmowane przez Google, czy ostatnio przez Microsoft.